

Magdalena Cyrek

Uniwersytet Rzeszowski

STRUKTURA ZATRUDNIENIA A NIERÓWNOŚCI I ZAGROŻENIA SPOŁECZNE W GOSPODARKACH UE

Streszczenie: Niedocenianym aspektem oddziaływań pomiędzy rozwojem gospodarczym a kwestiami społecznymi są charakterystyki strukturalne gospodarki. Badania ekonomiczne nad problematyką nierówności koncentrują się na związkach występujących pomiędzy zróżnicowaniem dochodowym społeczeństwa a wzrostem gospodarczym. Niezależnie sektorowo-branżowe cechy gospodarek oceniane są z punktu widzenia ich wpływu na dynamizację procesów wzrostowych. Istnienie obu tych nurtów badań zwraca uwagę na kwestię współzależności na linii nierówności i zagrożeń społeczne – struktura sektorowo-branżowa. Tym aspektem poświęcone zostało przedstawiane opracowanie.

Celem artykułu była weryfikacja występowania współzależności pomiędzy strukturą sektorowo-branżową a nierównościami i zagrożeniami społecznymi. Analizy prowadzone były w odniesieniu do państw UE, które pomimo intensywnego procesu integracji wciąż charakteryzują się znacznymi różnicami w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego. Teza wyjściowa zakładała pozytywny wpływ nowoczesności strukturalnej na ograniczanie problemów społecznych.

Struktura gospodarek określona została poprzez udziały w zatrudnieniu trzech sektorów: rolnictwa, przemysłu i usług, a także odsetki zatrudnionych w poszczególnych sekcjach sektora usług. Nowoczesność strukturalna została oceniona w odniesieniu do wzorca, za który przyjęto gospodarkę Luksemburga. Kwestie problemów społecznych odnoszone były do ich aspektu ekonomicznego. W związku z tym zostały ujęte z wykorzystaniem powszechnie stosowanych miar nierówności dochodowych, jakimi są współczynnik Giniego oraz wskaźnik zróżnicowania kwintylowego (S80/20), a także stopy zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Wykorzystane statystyki pochodzą z bazy danych udostępnianej przez Eurostat i dotyczą najbardziej aktualnych informacji dostępnych w momencie opracowywania tekstu (2011). Przeprowadzone analizy oparto na obliczonych korelacyjnych miarach współzależności wraz z oceną ich statystycznej istotności na poziomie $\alpha = 0,05$. Wskaźniki charakteryzujące łączne relacje zatrudnieniowe w poszczególnych gospodarkach obliczono z wykorzystaniem miary zróżnicowania struktur Kukuły.

Wyniki badań potwierdzają występowanie współzależności pomiędzy strukturalnymi charakterystykami zatrudnienia a nierównościami dochodowymi i zagrożeniami społecznymi w krajach UE. Pozwalają przede wszystkim stwierdzić, że duża skala zaangażowania siły roboczej w rolnictwie współlistnieje z większymi dysproporcjami dochodowymi oraz intensyfikacją problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego. Większe znaczenie sektora usług dla zatrudnienia występuje natomiast w gospodarkach o najmniejszej skali zagrożenia ubóstwem i ekskluzją. Ponadto zaobserwowano, że łącznie oceniane trójsektorowe proporcje zatrudnienia wykazują istotne związki z ubóstwem. Te państwa unijne, które odznaczają się bardziej nowoczesnymi relacjami strukturalnymi, jednocześnie doświadczają mniej intensywnych problemów społecznych.

Przeprowadzone analizy zwracają ponadto uwagę, że poszczególne rodzaje działalności realizowanej w ramach sektora usług w odmienny sposób oddziałują na kwestie nierówności dochodowych i ubóstwa. Problemy społeczne są intensywniejsze w gospodarkach o większym znaczeniu handlu dla zatrudnienia. Mniejsze dysproporcje dochodowe i ryzyka społeczne występują natomiast tam, gdzie wysoki jest udział zatrudnienia w usługach wiedzochłonnych (informacja i komunikacja oraz działalność profesjonalna, naukowa i techniczna). Ponadto minimalizacja zagrożeń i nierówności społecznych obserwowana jest w krajach o wysokim udziale zatrudnienia w ochronie zdrowia i opiece socjalnej. Ogólnie rozumiane nowoczesne relacje zatrudnienia w branżach usługowych współwystępują z najmniejszymi problemami społecznymi.

Słowa kluczowe: zatrudnienie, struktura sektorowo-branżowa, nierówności społeczne.

1. Wstęp

Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego jest wynikiem wielowymiarowych relacji obserwowanych pomiędzy efektywnością ekonomiczną a spójnością społeczną, przesądzających o dobrobycie i jakości życia ludności. Istotnym aspektem tych relacji są współzależności występujące między charakterystykami strukturalnymi gospodarki a intensyfikacją problemów społecznych. Związki te wzbudzają relatywnie niewielkie zainteresowanie badaczy, choć wydaje się, że mają zasadnicze znaczenie dla przebiegu procesów rozwojowych.

Celem opracowania jest weryfikacja współzależności struktury sektorowo-branżowej oraz nierówności i zagrożeń społecznych w gospodarkach państw UE. Wyjściowa teza zakłada pozytywny wpływ nowoczesności strukturalnej na intensywność problemów społecznych. Strukturalne cechy gospodarek utożsamiane są z trójsektorowymi proporcjami zatrudnienia w układzie rolnictwo–przemysł–usługi, a także z proporcjami zatrudnienia między sekcjami sektora usług, który dominuje w rozwiniętych gospodarkach. Nowoczesność struktury ujmowana jest zgodnie z teoriami trójsektorowymi, a także oceniana w odniesieniu do wzorca wybranego jako państwo najbardziej zaawansowane rozwojowo spośród krajów UE. Kwestie problemów społecznych ujmowane są natomiast z wykorzystaniem miar nierówności dochodowych, jakimi są współczynnik Giniego¹ oraz wskaźnik zróżnicowania kwintylowego (S80/20)², a także stopa zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem

¹ Jest to najczęściej wykorzystywana miara nierówności rozkładu dochodów, oparta na krzywej Lorenza. Określa relację skumulowanego udziału populacji uszeregowanej według wartości dochodów do skumulowanego udziału uzyskiwanego dochodu. Przyjmuje wartości z przedziału 0-1, które oznaczają odpowiednio w pełni egalitarny rozkład dochodów (wartość 0) oraz sytuację, w której jedna jednostka uzyskuje całość dochodów (wartość 1). Wartości współczynnika Giniego często ujmowane są również w skali 0-100. Eurostat podaje wartości współczynnika bazujące na ekwiwalentnym dochodzie dyspozycyjnym.

² Jest to miara nierówności bazująca na statystykach pozycyjnych, wykorzystująca relację dochodów uzyskiwanych przez 20% populacji z górnej części rozkładu dochodu do dochodów 20% populacji

społecznym³. Wykorzystane statystyki pochodzą z bazy danych udostępnianej przez Eurostat i dotyczą 2011 roku. W opracowaniu przeprowadzono analizy z zastosowaniem współczynnika korelacji (wraz z oceną jego istotności statystycznej na poziomie $\alpha = 0,05$) oraz miary zróżnicowania struktur Kukuły⁴ [Kukuła 1996].

2. Problematyka nierówności społecznych i zmian strukturalnych w teoriach rozwoju

Nierówności społeczne definiowane są jako nierówności dostępu do dóbr społecznie cenionych [Śliwa 2009, s. 186]. W odniesieniu do wymiaru ekonomicznego chodzi o zasoby i dobrobyt, a więc dochody, status ekonomiczny, władzę ekonomiczną czy dostęp do pracy [Zachorowska-Mazurkiewicz 2011, s. 12, 14, 18]. W opracowaniach o charakterze empirycznym najczęściej ocenie poddaje się nierówności dochodowe, które współwystępują i wchodzą w relacje zwrotne z pozostałymi wymiarami nierówności ekonomicznych, społecznych czy politycznych.

Nierówności, w szczególności nierówności dochodowe, często traktowane są jako istotne zagrożenie społeczne, gdyż uważa się, że prowadzą one do marginalizacji i społecznej ekskluzji [Kotlarska-Michalska 2009, s. 253]. Pomimo powszechnie negatywnego wartościowania pojęcia nierówności ich ocena związana jest przede wszystkim z natężeniem i skalą występowania. W sytuacji niewielkiego zasięgu i intensywności dostrzegany jest proefektywnościowy, motywacyjny aspekt nierówności. Z drugiej strony nadmierne nierówności są odrzucane nie tylko ze względów moralnych. Uznaje się także, że negatywnie wpływają na rozwój gospodarczy m.in. poprzez [Podemski 2009, s. 50-51]:

- ograniczenie możliwości wykorzystania potencjału przedsiębiorczości i kreatywności osób biednych, m.in. ze względu na niemożność korzystania z kredytów,
- zagrożenie dla stabilności politycznej, które stanowi czynnik negatywnie postrzegany przez potencjalnych inwestorów,
- negatywne oddziaływanie na standardy obowiązujące w biznesie, ograniczanie wzajemnego zaufania, sprzyjanie korupcji,

z dolnej części rozkładu. W przypadku idealnie równomiernego rozkładu dochodów w populacji miara ta przyjmuje wartość 1 i rośnie wraz ze skalą nierówności.

³ Stopa zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym ujmuje odsetek osób w populacji, które doświadczają ryzyka ubóstwa (otrzymują dochody poniżej 60% krajowej mediany ekwiwalentnych dochodów dyspozycyjnych po transferach socjalnych) lub znacznej deprivacji materialnej (kwestie finansowe prowadzą do trudności w zaspokojeniu co najmniej 4 z 9 podstawowych potrzeb życiowych) lub funkcjonują w ramach gospodarstw domowych o niskiej intensywności pracy (z dorosłymi wykorzystującymi mniej niż 20% ich potencjału pracy).

⁴ Jest to miara zróżnicowania występującego między dwoma porównywanymi obiektami, która przyjmuje wartości z przedziału od 0 do 1. Wartość 0 oznacza identyczność obiektów, natomiast wartość 1 ich pełne zróżnicowanie.

- ograniczanie możliwości stosowania niektórych narzędzi rynkowych, ze względu na to, że mogłyby one całkowicie uniemożliwić najbiedniejszym korzystanie z podstawowych dóbr,
- ograniczanie skłonności najbogatszych do oszczędzania ze względu na obawy przed konfliktami społecznymi.

Badania nierówności w literaturze ekonomicznej koncentrują się na problematyce ich związku z procesami wzrostu gospodarczego i poziomem rozwoju określanym poprzez PKB *per capita*. W tym ujęciu punktem wyjścia stają się analizy S. Kuzneta, który stwierdził, że zależność pomiędzy poziomem nierówności a wzrostem gospodarczym przyjmuje kształt odwróconej litery U ze względu na nierównomierne rozłożenie korzyści ze wzrostu w poszczególnych branżach. Dalsze badania prowadzone wokół hipotezy Kuzneta (m.in. w latach 90. XX w. przez K. Deningera i L. Squire'a) nie pozwoliły jednak jej potwierdzić, a niektórzy wręcz uznali, że dylemat „równość albo wzrost” jest fałszywy [Kokociński 2009, s. 19; Podemski 2009, s. 51-52]. Analizy S. Kuzneta zwracają jednak uwagę na aspekt sektorowego uwarunkowania procesów wzrostu gospodarczego oraz kwestii nierówności.

Zróznicowaną rolę poszczególnych branż w procesach rozwoju gospodarczego dostrzegają wielu badaczy, m.in. J.A. Schumpeter, F. Perroux, A.O. Hirschman, W. Rostow. Podkreślali oni znaczenie sektorów podstawowych na danym etapie rozwoju, będących biegunami wzrostu i jednostkami motorycznymi postępu. Ich wysoka dynamika stopniowo uwalnia efekty dyfuzyjne i generuje dalsze efekty mnożnikowe [Golinowska 1998, s. 61-80; Ćwikliński, Szczodrowski 1995, s. 197-218; Kamerschen i in. 1993, s. 967-968; Swadźba 1993, s. 22-23; Gawlikowska-Hueckel 1996, s. 20]. Grupa koncepcji trójsektorowych, zapoczątkowanych przez C. Clarka, A. Fishera oraz J. Fourastiégo, także przypisuje odmienną rolę poszczególnym sektorom w procesach rozwojowych. Należy jednak zaznaczyć, że koncepcje te ukierunkowane są przede wszystkim na wskazywanie odmiennego znaczenia poszczególnych branż czy sektorów dla zatrudnienia czy poziomu oraz tempa wzrostu PKB. Stanowią m.in. podstawę do sformułowania tzw. strukturalnej hipotezy konwergencji [Klodt 1995, s. 285-301], która bazuje na wskazywanym przez W. Baumola [1967, s. 415-426] problemie spowolnienia procesów wzrostu gospodarczego w wyniku przepływu siły roboczej do sektora o niskim tempie wzrostu produktywności pracy. Koncepcje te właściwie nie uwzględniają aspektu znaczenia sektorowych charakterystyk gospodarek i zmian strukturalnych dla kształtowania się nierówności społecznych. Problematykę tę można dostrzec jedynie na marginesie analiz, w kontekście wskazywanych międzysektorowych zróżnicowań płacowo-kosztowych i dostępności cenowej produktów różnych branż. Kwestie nierówności rozpatrywane są jako przedmiot troski państwa, zapewniającego szeroki dostęp do dóbr wytwarzanych we wszystkich sektorach.

Zagadnienia nierówności w ujęciu sektorowym analizowane są przede wszystkim z punktu widzenia dysproporcji w dochodach uzyskiwanych przez osoby zaangażowane w poszczególnych dziedzinach działalności gospodarczej. Różnice te

często poddawane są ocenie wartościującej. Istnienie nierównomiernego rozkładu korzyści i strat między sektorami gospodarczymi jest w aspektach społecznych oceniane negatywnie. Przejawia się bowiem w trudnej sytuacji jednostek, które w niewielkim stopniu uczestniczą w podziale dobrobytu jedynie ze względu na powiązanie ze schyłkowym obszarem działalności. Pojawiają się także opinie, że dysparytet powstający w wyniku występowania sektorów stagnujących jest funkcjonalnie użyteczny. Prowadzi on do powstania w gospodarce systemu ssąco-tłoczącego, który stymuluje międzysektorowy przepływ zasobów w kierunku sektorów dynamicznie rozwijających się [Leszczyńska 2003-2004, s. 313-315].

Identyfikacja sektorowych przyczyn generowania nierówności wydaje się mieć szczególne znaczenie z punktu widzenia potencjalnych działań, ukierunkowanych na ich minimalizację. Skuteczność takich oddziaływań warunkowana jest pierwotnym wyborem charakteru interwencji. Jak wskazują F. Piontek i B. Piontek [2010, s. 7-13] problematykę korygowania nierówności odnosić można zarówno do sfery podziału, jak i do sfery wytwarzania. W sferze podziału działania te mają charakter redystrybucyjny i obrazowane są jako „efekt końca rury”. Sfera wytwarzania, a więc obszar „wejścia”, wiąże się z zapewnieniem możliwości realizacji praw naturalnych, w tym prawa do pracy oraz zarobkowania i godziwego wynagrodzenia.

Strukturalne charakterystyki gospodarki w znacznym stopniu determinują zarówno możliwości dostępu do pracy, jak i poziom jej opłacenia. Należy przy tym zaznaczyć, że nie każdy obszar zatrudnienia zapewnia takie same możliwości zabezpieczenia przed ryzykiem społecznym. Często wskazuje się, że zatrudnienie na niskopłatnych i niewymagających kwalifikacji stanowiskach nie zapewnia minimalnego dochodu i ogranicza szansę indywidualnego rozwoju, eliminując kształcenie i zachęcając do bierności [Mazurkiewicz 2011, s. 84]. W tym kontekście zauważyć można, że zatrudnienie w sektorach schyłkowych prowadzi do narastania problemów nierówności dochodowych. Nierówności te mogą dodatkowo pogłębiać się w sytuacji, gdy dotychczasowa struktura gospodarki determinuje charakterystyki siły roboczej, prowadząc do dalszych trudności dostosowawczych. Adaptacja do zatrudnienia w branżach nowoczesnych staje się procesem długotrwałym, w efekcie wyhamowując dynamikę wzrostową gospodarki.

Podkreślić należy także, że coraz częściej postulowane są badania procesów rozwojowych, prowadzone w ujęciu zintegrowanym, uwzględniającym szereg współoddziaływań między sferą ekonomiczną czy społeczną. Zakładają one konieczność dostrzeżenia szerszego aspektu przemian, m.in. tych związanych z układem sektoro-wo-branżowym, a podejście do korygowania nierówności już na etapie ich powstawania skłania do analiz strukturalnych determinant różnicowania dochodowego i ryzyka wykluczenia społecznego.

3. Zróżnicowanie problemów społecznych i cech strukturalnych gospodarek UE

Państwa tworzące Unię Europejską, pomimo wysiłków integracyjnych, pozostają znacznie zróżnicowane pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego. Odzwierciedleniem tego są zarówno odmienne poziomy PKB *per capita*, jak i charakterystyki strukturalne gospodarki czy specyficzne problemy społeczne. Zróżnicowane są także rozwiązania instytucjonalne i modele określające ingerencję państwa w procesy społeczno-gospodarcze. Odmienności te współlistnieją z różną skalą i natężeniem nierówności społecznych, w tym z ich ekonomicznym wymiarem, odnoszonym najczęściej do rozkładu dochodów.

Najwyższe nierówności dochodowe w 2011 r., mierzone z wykorzystaniem współczynnika Giniego (tab. 1), odnotowano w następujących krajach: w krajach bałtyckich – przede wszystkim na Łotwie, ale również na Litwie czy w Estonii; w nowo przyjętych, najuboższych państwach UE – w Bułgarii oraz Rumunii; w krajach Europy południowej, które odnotowują znaczne napięcia w sferze finansów publicznych – w Portugalii, Hiszpanii, Grecji, we Włoszech; jak również w Wielkiej Brytanii, którą charakteryzuje znaczna liberalizacja życia gospodarczego. Polska także należy do grupy państw o wysokich różnicach w dochodach ludności. Krajem UE o najbardziej egalitarnym rozkładzie dochodów jest natomiast Słowenia. Relatywnie niewielkie rozpiętości dochodowe charakteryzują też Czechy, Słowację, Holandię oraz Finlandię i Szwecję. Należy podkreślić, że kraje skandynawskie realizują najbardziej opiekuńczy model państwa dobrobytu, co wyraźnie zmniejsza skalę nierówności dochodowych.

Podobnych informacji dostarcza analiza wskaźnika zróżnicowania kwintylowego (tab. 1), zgodnie z którym największe dysproporcje dochodowe między grupą najbogatszych 20% ludności i 20% najbiedniejszych występują w Hiszpanii, najmniejsze zaś w Słowenii i Czechach. Pozostałe państwa również uzyskują zbliżone pozycje w rankingach według wskaźnika Giniego oraz wskaźnika 80/20. Wartości tych dwóch miar dla państw UE wykazują poziom korelacji rzędu 0,97 (tab. 2), co podkreśla niemal tożsamość uzyskanych informacji o zróżnicowaniu dochodowym społeczeństw.

Nierówności dochodowe często stanowią czynnik determinujący trudną sytuację życiową najuboższych grup społecznych. W tym kontekście wyższe nierówności prowadzą do większego poziomu zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Największy odsetek ludności znajdującej się w obszarze tych typów ryzyka społecznego (tab. 1) odnotowano w Bułgarii, a także w Rumunii i na Łotwie. W krajach tych zagrożenie ubóstwem i ekskluzją dotyczy ponad 40% populacji. Najmniejszą skalę zagrożeń społecznych zaobserwowano w Czechach oraz w Holandii i w Szwecji. Skala problemów ubóstwa i wykluczenia w krajach UE wykazuje przy tym silną współzależność z nierównościami dochodowymi, co potwierdzają miary korelacji (tab. 2).

Tabela 1. Wartości współczynnika Giniego, zróżnicowania kwintylowego (S80/20), stopa zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz udziały zatrudnionych w sektorach rolnictwa, przemysłu i usług w UE* w 2011 roku

Kraj	Wsp. Giniego	S80/20	Stopa zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym (%)	Udział zatrudnienia w sektorze rolnictwa (%)	Udział zatrudnienia w sektorze przemysłu (%)	Udział zatrudnienia w sektorze usług (%)
Belgia	26,3	3,9	21,0	1,34	23,19	75,47
Bułgaria	35,1	6,5	47,1	7,60	31,02	61,37
Czechy	25,2	3,5	15,3	3,92	37,68	58,39
Dania	27,8	4,4	18,9	2,37	19,90	77,64
Niemcy	29,0	4,5	19,9	1,77	28,22	70,02
Estonia	31,9	5,3	23,1	5,25	32,15	62,48
Grecja	33,6	6,0	31,0	12,05	17,69	70,26
Hiszpania	34,0	6,8	27,0	4,39	21,68	73,93
Francja	30,8	4,6	19,3	2,95	22,10	74,54
Włochy	31,9	5,6	28,2	3,71	28,47	67,82
Cypr	28,8	4,3	23,5	3,11	20,92	75,95
Łotwa	35,2	6,6	40,1	8,99	22,75	68,01
Litwa	32,9	5,8	33,4	8,49	24,53	66,60
Luksemburg	27,2	4,0	16,8	1,12	12,77	82,87
Węgry	26,9	3,9	31,0	5,13	30,53	64,24
Malta	27,4	4,1	21,4	1,08	24,65	74,02
Holandia	25,8	3,8	15,7	2,48	15,30	71,67
Austria	26,3	3,8	16,9	5,02	25,99	68,99
Polska	31,1	5,0	27,2	13,81	29,30	56,84
Portugalia	34,2	5,7	24,4	6,78	28,25	64,93
Rumunia	33,2	6,2	40,3	26,51	29,07	44,41
Słowenia	23,8	3,5	19,3	7,47	31,62	60,37
Słowacja	25,7	3,8	20,6	3,56	36,98	59,41
Finlandia	25,8	3,7	17,9	4,22	22,79	72,53
Szwecja	24,4	3,6	16,1	1,99	19,85	77,72
Wielka Brytania	33,0	5,3	22,7	1,42	18,84	79,04

*Obliczenia dla 26 państw UE (z wyłączeniem Irlandii – brak danych).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z bazy Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database: Gini coefficient (Source: SILC) [tessi190 13.01.2013], dostęp: 13.01.2013; S80/S20 income quintile share ratio by sex and selected age group (source: SILC) [ilc_di11], dostęp: 13.02.2013; People at risk of poverty or social exclusion by NUTS 2 regions [tgs00107], dostęp: 13.01.2013; Employment by sex, age and economic activity (from 2008, NACE Rev. 2) (1 000) [lfsa_egan2], dostęp: 13.02.2013.

Dysproporcje pomiędzy państwami UE można zaobserwować również w aspekcie struktur gospodarczych (tab. 1). Tradycyjnie analizowany układ trójsektorowy pozwala wskazać na różnice w skali absorpcji siły roboczej pomiędzy rolnictwem, przemysłem oraz usługami. Zgodnie z klasycznymi koncepcjami rozwoju społeczno-gospodarczego, przedstawianymi przez A. Fishera, C. Clarka i J. Fourastiégo, procesy ewolucji strukturalnej prowadzą do stopniowych przepływów siły roboczej z rolnictwa do przemysłu, a na najwyższych etapach zaawansowania rozwojowego – do sektora usług. W tym ujęciu wyznacznikiem nowoczesności gospodarczej jest koncentracja zatrudnienia w sektorze trzecim. Najbardziej zaawansowana strukturalnie pod tym względem jest gospodarka Luksemburga, państwa charakteryzującego się również najwyższym w UE poziomem PKB *per capita*. W Luksemburgu niemal 83% pracowników zatrudnionych jest w usługach, a zaledwie 1% w rolnictwie. W państwie tym najniższy spośród gospodarek UE jest także udział przemysłu w zatrudnieniu. Najbardziej industrialną strukturę zatrudnienia zaobserwowano natomiast w Czechach, które znajdują się w początkowej fazie tercjaryzacji. Najniższy odsetek pracujących w usługach odnotowano w Rumunii, która jednocześnie angażowała relatywnie największą część siły roboczej w rolnictwie, pozostając państwem o najmniej zaawansowanych przekształceniach strukturalnych.

4. Związki pomiędzy kwestiami społecznymi a cechami strukturalnymi w UE

Weryfikując występowanie związków pomiędzy znaczeniem trzech sektorów dla zatrudnienia a skalą nierówności społecznych i zagrożenia ubóstwem, zaobserwowano występowanie istotnych statystycznie, dodatnich współzależności pomiędzy intensywnością wskazanych problemów społecznych a skalą zaangażowania siły roboczej w rolnictwie (tab. 2). Oznacza to, że większy udział ludności utrzymującej się z pracy w rolnictwie współistnieje z większym zróżnicowaniem dochodowym oraz skalą ubóstwa i ekskluzji społecznej. Rolnictwo jest więc sektorem generującym największe rozpiętości dochodowe, a znaczna część ludności rolniczej egzystuje na poziomie minimum socjalnego. Powstające dysproporcje i zagrożenia mogą przy tym zarówno występować wewnątrz sektora rolniczego, jak i wynikać z relatywnie niskiej dochodowości rolnictwa względem przemysłu czy usług. Niewątpliwie zaobserwowane współzależności podkreślają schyłkowy charakter pracy w sektorze rolnictwa.

Istotne związki odnotowano ponadto pomiędzy skalą zatrudnienia w usługach a stopą zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym (tab. 2). Znak wskaźnika korelacji wskazuje, że większe zatrudnienie w usługach współistnieje z mniejszą skalą ryzyka społecznego. Zakładając odsektorowy kierunek tej zależności, można wskazać na usługi jako sferę wyrównującą dysproporcje dochodowe i minimalizującą problemy wyłączenia z relacji społecznych. Związane może to być z występowaniem mniejszych dysproporcji płacowo-dochodowych w obrębie usług, jak też

z opiekuńczą rolą usług społecznych dostarczanych publicznie, a pełniących funkcje spójnościowe. Podkreślić należy jednak, że siła tych współzależności jest umiarkowana, co wynikać może z odmiennego charakteru oddziaływań poszczególnych branż usługowych.

Tabela 2. Wartości współczynników korelacji pomiędzy charakterystykami nierówności dochodowych i zagrożeń społecznych oraz skalą zatrudnienia w trzech sektorach gospodarczych w UE* w 2011 roku

Współczynniki korelacji pomiędzy:	S80/20	Stopa zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym	Udział zatrudnienia w sektorze rolnictwa	Udział zatrudnienia w sektorze przemysłu	Udział zatrudnienia w sektorze usług
Wsp. Giniego	0,9663	0,7563	0,4434	-0,0505	-0,1820
S80/20		0,8011	0,5009	-0,0370	-0,2310
Stopa zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym			0,6347	0,1835	-0,4667

*Obliczenia dla 26 państw UE (z wyłączeniem Irlandii – brak danych).

Wyróżniono współczynniki istotne statystycznie na poziomie $\alpha = 0,05$.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z bazy Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database: Gini coefficient (Source: SILC) [tessi190 13.01.2013], dostęp: 13.01.2013; S80/S20 income quintile share ratio by sex and selected age group (source: SILC) [ilc_di11], dostęp: 13.02.2013; People at risk of poverty or social exclusion by NUTS 2 regions [tgs00107], dostęp: 13.01.2013; Employment by sex, age and economic activity (from 2008, NACE Rev. 2) (1 000) [lfsa_egan2], dostęp: 13.02.2013.

Analiza współzależności pomiędzy znaczeniem poszczególnych rodzajów działalności usługowej dla zatrudnienia a poziomem nierówności dochodowych i skalą zagrożenia ubóstwem podkreśla odmienny charakter tych związków w różnych obszarach (tab. 3). Działalność realizowana w ramach sekcji G, a więc działalność handlowa, wykazuje istotne dodatnie korelacje zarówno ze wskaźnikiem Giniego, zróżnicowaniem kwintylowym, jak i stopą zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Handel w znacznym stopniu opiera się na pracy prostej, angażując siłę roboczą o relatywnie niskim poziomie kapitału ludzkiego do wykonywania czynności rutynowych, często mechanicznych. Stąd też praca w usługach nierzadko jest pracą nisko opłacaną, realizowaną w ramach nietrwałych stosunków pracy i form realizacji zadań. Prowadzi to do ubóstwa osób pracujących, a także zwiększa rozpiętości dochodowe w społeczeństwie. Dodatkowo związki korelacyjne zaobserwowano także pomiędzy odsetkiem pracujących w ramach sekcji H – transport i gospodarka magazynowa – a stopą zagrożenia ubóstwem i ekskluzją. Podobnie można wskazać, że wiele zadań w obszarze transportu i magazynowania wiąże się z wykonywaniem

Tabela 3. Wartości współczynników korelacji pomiędzy charakterystykami nierówności dochodowych i zagrożeń społecznych oraz skalą zatrudnienia w sekcjach sektora usług w UE* w 2011 roku

Współczynnik korelacji pomiędzy:	Udział zatrudnionych w sekcjach:												
	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	STU
Wsp. Giniego	0,5679	0,1267	0,1746	-0,6536	-0,2474	0,1255	-0,4843	0,1122	0,1190	0,0892	-0,4307	-0,3070	0,1569
S80/20	0,6052	0,1784	0,1935	-0,6036	-0,2996	0,0822	-0,5013	0,1494	0,0958	0,0779	-0,4404	-0,2965	0,1117
Stopa zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym	0,7817	0,4475	0,1022	-0,5775	-0,3263	-0,0130	-0,6754	-0,0404	0,2435	0,2083	-0,5599	-0,3022	-0,1043

*Obliczenia dla 26 państw UE (z wyłączeniem Irlandii – brak danych).

Wyróżniono współczynniki istotne statystycznie na poziomie $\alpha = 0,05$.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z bazy Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database: Gini coefficient (Source: SILC) [tessi190 13.01.2013], dostęp: 13.01.2013; S80/S20 income quintile share ratio by sex and selected age group (source: SILC) [ilc_di11], dostęp: 13.02.2013; People at risk of poverty or social exclusion by NUTS 2 regions [tgs00107], dostęp: 13.01.2013; Employment by sex, age and economic activity (from 2008, NACE Rev. 2) (1 000) [lfsa_egan2], dostęp: 13.02.2013.

nisko płatnej, niewymagającej kwalifikacji pracy, która nie chroni przed ryzykiem społecznym.

Odmienny charakter mają natomiast współzależności pomiędzy charakterystykami zróżnicowań i ryzyk społecznych, a skalą zatrudnienia w działalności prowadzonej w ramach sekcji J – informacja i komunikacja oraz M – działalność profesjonalna, naukowa i techniczna. Są to obszary działalności dynamicznie rozwijające się w najbardziej zaawansowanych rozwojowo gospodarkach, które ewoluują w kierunku modelu gospodarki opartej na wiedzy. Działalność ta opiera się w dużym stopniu na wykorzystaniu pracy wykwalifikowanej, o charakterze umysłowym, skoncentrowanej na pozyskiwaniu i przetwarzaniu informacji oraz tworzeniu innowacyjnych rozwiązań. Takie działania nie tylko wyłączają osoby bezpośrednio w nie zaangażowane ze sfery ubóstwa i marginalizacji, ale mają również silny prorozwojowy wpływ na całą gospodarkę. Pełnią rolę „jednostek motorycznych” czy „biegunów rozwojowych”, które jak wskazują statystyki, ujawniają swoje efekty dyfuzyjne na tyle silnie, że zmniejszają problemy społeczne. Na współzależności te można spojrzeć również z innej strony, wskazując że to niewielka skala osób wykluczonych czy ubogich w społeczeństwie prowadzi do dynamizacji rozwoju branż zaawansowanych technologicznie i wiedzochłonnych. Od strony popytowej społeczeństwo dobrobytu stwarza zapotrzebowanie na usługi wiedzochłonne. Od strony podażowej natomiast sytuacja społeczna sprzyja dostępności kapitału ludzkiego dla celów gospodarczych.

Istotna korelacja wskazująca na współwystępowanie niewielkich zróżnicowań dochodowych i ryzyk społecznych ze znaczną skalą zatrudnienia dotyczy ponadto sekcji Q – ochrony zdrowia i pomocy społecznej. Te związki w sposób bezpośredni wskazują na rolę usług społecznych w łagodzeniu napięć socjalnych i ich egalitaryzujący wpływ na dochody ludności. W UE znaczenie sekcji Q jest wyrazem bezpośredniego oddziaływania państwa na procesy gospodarcze.

Łączna ocena charakterystyk strukturalnych gospodarek UE pozwala na jednoczesną analizę podstawowych relacji międzysektorowego zaangażowania siły roboczej i ich związku ze skalą zróżnicowań dochodowych i ryzyk społecznych. Do przeprowadzenia takiej analizy wykorzystano miarę zróżnicowania struktur Kukuły, obliczoną względem Luksemburga dla każdego z pozostałych państw UE. Luksemburg pełni w tym ujęciu rolę wzorca, charakteryzującego się najbardziej zaawansowaną strukturą gospodarczą. Nie oznacza to akceptacji postulatu o konieczności upodobnienia się każdego z państw do tego kraju, a jedynie pozwala uporządkować je liniowo według obecnego zaawansowania strukturalnego.

Charakterystyki zaawansowania strukturalnego w układzie trójsektorowym wykazują istotne statystycznie współzależności ze stopą zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym (tab. 4). Podobnie dodatnie korelacje dotyczą oceny zaawansowania wewnętrznej struktury sektora usług. W obu wypadkach oznacza to, że w gospodarkach bardziej nowoczesnych pod względem relacji sektorowo-branżowych obserwuje się mniejszą skalę problemów społecznych ubóstwa i margina-

Tabela 4. Wartości współczynników korelacji pomiędzy charakterystykami nierówności dochodowych i zagrożeń społecznych oraz miarą zaawansowania struktury zatrudnienia w UE* w 2011 roku

Współczynnik korelacji pomiędzy:	Odległość struktur trójsektorowych od wzorca	Odległość struktury usług od wzorca
Współczynnik Giniego	0,1726	0,2791
S80/20	0,2157	0,3572
Stopa zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym	0,4561	0,5394

*Obliczenia dla 25 państw UE (z wyłączeniem Irlandii – brak danych oraz Luksemburga – ujęty jako wzorzec).

Wyróżniono współczynniki istotne statystycznie na poziomie $\alpha = 0,05$.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z bazy Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database: Gini coefficient (Source: SILC) [tessi190 13.01.2013], dostęp: 13.01.2013; S80/S20 income quintile share ratio by sex and selected age group (source: SILC) [ilc_di11], dostęp: 13.02.2013; People at risk of poverty or social exclusion by NUTS 2 regions [tgs00107], dostęp: 13.01.2013; Employment by sex, age and economic activity (from 2008, NACE Rev. 2) (1 000) [lfsa_egan2], dostęp: 13.02.2013.

lizacji. Niejednoznaczne są natomiast wnioski dotyczące charakterystyk strukturalnych i nierówności dochodowych, choć znak zaobserwowanych korelacji sugeruje minimalizację tych różnicowań wraz z zaawansowaniem strukturalnym. Niejednoznaczność korelacji wskazuje jednak, że dynamizacja rozwoju sektorowych biegunów wzrostu nie musi ujawniać efektów dyfuzyjnych minimalizujących dysproporcje społeczne.

5. Zakończenie

Przeprowadzone analizy pozwalają potwierdzić występowanie współzależności pomiędzy strukturalnymi charakterystykami zatrudnienia a nierównościami dochodowymi i zagrożeniami społecznymi w krajach UE. Związki te dotyczą przede wszystkim skali zaangażowania siły roboczej w rolnictwie, przekładającego się na większe dysproporcje dochodowe oraz intensyfikację problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego. Większe zatrudnienie w sektorze usług współlistnieje natomiast z minimalizacją zagrożenia ubóstwem i ekskluzją. Proporcje trójsektorowego rozkładu zatrudnienia ujmowane łącznie wykazują istotne związki z ubóstwem, wskazując na mniejszą intensyfikację tych problemów społecznych w krajach o bardziej nowoczesnych relacjach strukturalnych.

W ramach sektora usług poszczególne rodzaje działalności wykazują się odmiennymi związkami z kwestiami nierówności i ubóstwa. Problemy społeczne intensyfikują się w krajach, w których działalność handlowa ma większe znaczenie

dla zatrudnienia. Mniejsze dysproporcje dochodowe i ryzyka społeczne występują zaś w gospodarkach o wysokim udziale zatrudnienia w działalności wiodącej z zakresu informacji i komunikacji oraz usług profesjonalnych, naukowych i technicznych. Wyrazem znaczenia usług ochrony zdrowia i opieki socjalnej jest minimalizacja zagrożeń i nierówności społecznych w krajach o wysokiej absorpcji siły roboczej w tym obszarze. Łączna ocena struktury sektora usług ponownie potwierdza, że państwa o nowoczesnych relacjach branżowych to jednocześnie kraje o najmniejszych problemach społecznych.

Literatura

- Baumol W.J., *Macroeconomics of Unbalanced Growth: The Anatomy of Urban Crisis*, „The American Economic Review” 1967, vol. LVII, no 3.
- Ćwikliński H., Szczodrowski G. (red.), *Dylematy i osiągnięcia polskiej polityki transformacji gospodarczej*, Uniwersytet Gdański, Katedra Polityki Gospodarczej, Gdańsk 1995.
- Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database: Gini coefficient (Source: SILC) [tessi190 13.01.2013], dostęp: 13.01.2013; S80/S20 income quintile share ratio by sex and selected age group (source: SILC) [ilc_di11], dostęp: 13.02.2013; People at risk of poverty or social exclusion by NUTS 2 regions [tgs00107], dostęp: 13.01.2013; Employment by sex, age and economic activity (from 2008, NACE Rev. 2) (1 000) [lfsa_egan2], dostęp: 13.02.2013.
- Gawlikowska-Hueckel K. (red.), *Zmiany strukturalne w polskiej gospodarce w okresie transformacji w latach 1989-1995*, Transformacja Gospodarki nr 81, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk – Warszawa 1996.
- Golinowska S. (red.), *Rozwój ekonomiczny regionów. Rynek pracy. Procesy migracyjne. Polska, Czechy, Niemcy*, Raport IpiSS nr 16, Warszawa 1998.
- Kamerschen D.R., McKenzie R.B., Nardinelli C., *Ekonomia*, Fundacja Gospodarcza NSZZ „Solidarność”, Gdańsk 1993.
- Klodt H., *Productivity growth in service and non-service industries: Implications for convergence*, [w:] E. Felli, F. C. Rosati, G. Tria (red.), *The Service Sector: Productivity and Growth*, Physica-Verlag, Rome, Italy, 1995.
- Kokociński M., *Metodologiczne aspekty badania nierówności społecznych*, [w:] K. Podemski (red.), *Spór o społeczne znaczenie społecznych nierówności*, Seria Socjologia nr 65, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2009.
- Kotlarska-Michalska A., *Przejawy marginalizacji i wykluczenia ludzi starych*, [w:] K. Podemski (red.), *Spór o społeczne znaczenie społecznych nierówności*, Seria Socjologia nr 65, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2009.
- Kukuła K., *Statystyczne metody analizy struktur ekonomicznych*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 1996.
- Leszczyńska M., *Zmiany na płaszczyźnie zróżnicowań dochodowych rolniczych gospodarstw domowych*, Mitel, Rzeszów, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy. Aspekty Społeczne” 2003-2004, nr 3.
- Mazurkiewicz G., *Edukacja w czasach globalizacji: niespełniona obietnica likwidacji nierówności*, [w:] E. Okoń-Horodyńska, A. Zachorowska-Mazurkiewicz (red.), *Współczesne wymiary nierówności w procesie globalizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.
- Piontek F., Piontek B., *Aksjologia, niezrelatywizowane wartości i paradygmaty a kształtowanie nierówności społecznych i ładu strukturalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego,

- „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy. Spójność Społeczno-ekonomiczna a Modernizacja Gospodarki” 2010, nr 17.
- Podemski K., *Nierówności ekonomiczne w europejskich krajach postkomunistycznych z globalnej perspektywy – wybrane zagadnienia*, [w:] K. Podemski (red.), *Spór o społeczne znaczenie społecznych nierówności*, Seria Socjologia nr 65, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2009.
- Swadźba S., *Czynniki zmian struktury gospodarczej*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Katowicach nr 126, Katowice 1993.
- Śliwa P., *Utopia wyrównawczego modelu polityki regionalnej*, [w:] *Spór o społeczne znaczenie społecznych nierówności*, K. Podemski (red.), Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Socjologia nr 65, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2009.
- Zachorowska-Mazurkiewicz A., *Istota nierówności w procesie rozwoju – podejście instytucjonalne*, [w:] E. Okoń-Horodyńska, A. Zachorowska-Mazurkiewicz (red.), *Współczesne wymiary nierówności w procesie globalizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.

STRUCTURE OF EMPLOYMENT VERSUS SOCIAL INEQUALITIES AND RISKS IN EU ECONOMIES

Summary: Structural features of economies constitute disregarded aspects of relations between economic development and social issues. Economic research on inequalities are focused on connections between income disparities and economic growth. Independently, sectoral characteristics of economies are evaluated taking into account their influence on dynamics of growth. The existence of both mainstreams in research pays attention to interrelations: social inequalities and risks – sectoral structure. This is a field of discussion in the study.

The aim of the paper is to verify the existence of relations between sectoral structure and social inequalities and risks. The analyses were conducted concerning EU economies, that, despite intensive integration process, are still differentiated by the level of socio-economic development. The starting hypothesis assumed positive influence of structural modernity on limiting social problems.

The structure of economies was described by shares in employment of three sectors e.g. agriculture, industry and services as well as by shares in employment of the service sector sections (G-U NACE Rev. 2). Structural modernity was assessed using a model, which was adopted using Luxembourg as the most developed economy in the EU.

Social issues were considered in their economic dimension. That is why they were described by the most commonly used indicators of income inequalities that are Gini coefficient and income quintile share ratio (S80/20) and by the rate of risk of poverty or social exclusion.

Statistics in use were extracted from Eurostat database and cover the most up-to-date information accessible while preparing the paper that is 2011 year. The analyses were based on correlation indicators that were statistically verified at significance level of $\alpha = 0,05$. Indicators that characterized total employment relationships in every economy were counted with the usage of Kukula measure of structural differences.

The results of research confirm the existence of interrelationships between structural characteristics of employment and income inequalities and social risks in the EU economies. First of all, they allow to conclude that a big scale of rural employment coexists with big income disparities and intensive problems of poverty and social exclusion. Meanwhile, a big share of employment in the service sector appears in economies with small scale of risks of poverty and exclusion. Moreover, simultaneous evaluation of total employment distribution

between the three sectors shows essential relations with poverty. The EU economies which are characterized by more modern structures are experiencing less intensive social problems.

The conducted analyses additionally indicate that each kind of activities realised within the service sector in a different way influences issues of income inequalities and poverty. Social problems are more intensive in economies with a big share of employment in retail and wholesale trade. In a contrary, low income disparities and social risks are present in economies with high share of employment in knowledge-intensive services (information and communication; professional, scientific and technical activities). Moreover, minimal social risks and inequalities are observed in economies with a big share of employment in human health and social work activities. General modernity of structure of employment in service sections coexists with small social problems.

Keywords: employment, sectoral structure, social inequalities.